

KATECHIZM KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

PUNKTY 50 - 100

Rozdział drugi

BÓG WYCHODZI NAPRZECIW CZŁOWIEKOWI

50 Za pomocą rozumu naturalnego człowiek może w sposób pewny poznać Boga na podstawie Jego dzieł. Istnieje jednak inny porządek poznania, do którego człowiek nie może dojść o własnych siłach; jest to porządek Objawienia Bożego¹. Na mocy swego całkowicie wolnego postanowienia Bóg objawia się i udziela człowiekowi. Czyni to, objawiając swoją tajemnicę, swój zamysł życzliwości, który odwiecznie przygotował w Chrystusie dla dobra wszystkich ludzi. Objawia w pełni swój zamysł, posyłając swego umiłowanego Syna, naszego Pana Jezusa Chrystusa, i Ducha Świętego.

Artykuł pierwszy

OBJAWIENIE BOŻE

I. Bóg objawia swój "zamysł życzliwości"

51 "Spodobało się Bogu w swej dobroci i mądrości objawić samego siebie i ukazać tajemnicę swej woli, dzięki której ludzie przez Chrystusa, Słowo, które stało się ciałem, mają dostęp do Ojca w Duchu Świętym i stają się współuczestnikami Bożej natury².

52 Bóg, który zamieszkuje "światłość niedostępną" (1 Tm 6, 16), pragnie udzielać swojego Boskiego życia ludziom stworzonym w sposób wolny przez Niego, by w swoim jedynym Synu uczynić ich przybranymi synami³. Objawiając siebie samego, Bóg pragnie uzdolnić ludzi do dawania Mu odpowiedzi, do poznawania Go i miłowania ponad to wszystko, do czego byliby zdolni sami z siebie.

53 Boski zamysł Objawienia spełnia się równocześnie "przez czyny i słowa wewnętrznie ze sobą połączone⁴ oraz wyjaśniające się wzajemnie. Plan ten jest związany ze szczególną "pedagogią Bożą". Bóg stopniowo udziela się człowiekowi, przygotowuje go etapami na przyjęcie nadprzyrodzonego Objawienia, którego przedmiotem jest On sam, a które zmierza do punktu kulminacyjnego w Osobie i posłaniu Słowa Wcielonego, Jezusa Chrystusa.

Święty Ireneusz z Lyonu wielokrotnie mówi o tej pedagogii Bożej, posługując się obrazem wzajemnego przyzwyczajania się do siebie Boga i człowieka: "Słowo Boże zamieszkało w człowieku i stało się Synem Człowieczym, by przyzwyczaić człowieka do objęcia Boga, a Boga do zamieszkiwania w człowieku, zgodnie z upodobaniem Ojca⁵

II. Etapy Objawienia

Od początku Bóg pozwala się poznać

54 "Bóg, który przez Słowo wszystko stwarza i zachowuje, daje ludziom w rzeczach stworzonych wieczne świadectwo o sobie. Zamierzając zaś otworzyć drogę zbawienia

wiecznego, objawił ponadto siebie samego pierwszym rodzicom na początku ⁶. Wezwał ich do wewnętrznej komunii z sobą, przyoblekając ich blaskiem łaski i sprawiedliwości.

55 Objawienie to nie zostało przerwane przez grzech naszych pierwszych rodziców. Rzeczywiście, Bóg "po ich upadku wzbudził w nich nadzieję zbawienia przez obietnicę odkupienia; i bez przerwy troszczył się o rodzaj ludzki, by wszystkim, którzy przez wytrwanie w dobrym szukają zbawienia, dać żywot wieczny ⁷.

A gdy człowiek przez nieposłuszeństwo utracił Twoją przyjaźń, nie pozostawiłeś go pod władzą śmierci... Wielokrotnie zawierałeś przymierze z ludźmi ⁸

Przymierze z Noem

56 Gdy przez grzech została rozbita jedność rodzaju ludzkiego, Bóg dąży najpierw do ocalenia ludzkości, ratując jej poszczególne części. Przymierze z Noem po potopie ⁹ wyraża zasadę ekonomii Bożej wobec "narodów", czyli ludzi zgromadzonych "według swych krajów i swego języka, według szczepów i według narodów" (Rdz 10, 5) ¹⁰.

57 Ten zarazem kosmiczny, społeczny i religijny porządek wielości narodów ¹¹, ma na celu ograniczenie ¹² pychy upadłej ludzkości, która - jednomyślna w swej przewrotności ¹³ - o własnych siłach chciała dojść do swojej jedności, budując wieżę Babel ¹⁴. Jednak z powodu grzechu ¹⁵ politeizm oraz bałwochwalstwo narodu i jego przywódcy nieustannie zagrażają pogańską przewrotnością tej tymczasowej ekonomii.

58 Przymierze z Noem pozostaje w mocy, dopóki trwa czas narodów ¹⁶, aż do powszechnego głoszenia Ewangelii. Biblia sławi niektóre wielkie postacie należące do "narodów": "sprawiedliwego Abla", króla i kapłana Melchizedeka ¹⁷, będącego figurą Chrystusa ¹⁸, oraz sprawiedliwych "Noego, Daniela i Hioba" (Ez 14, 14). Pismo święte pokazuje w ten sposób, jakie wyżyny świętości mogą osiągnąć ci, którzy żyją według przymierza zawartego z Noem w oczekiwaniu, aby Chrystus "rozproszone dzieci Boże zgromadził w jedno" (J 11, 52).

Bóg wybiera Abrahama

59 Aby zgromadzić w jedno rozproszoną ludzkość, Bóg wybiera Abrahama, wzywając go do wyjścia "z ziemi rodzinnej i z domu... ojca" (Rdz 12, 1), aby uczynić go Abrahamem, to znaczy "ojcem mnóstwa narodów" (Rdz 17, 5): "W tobie będą błogosławione wszystkie narody ziemi" (Rdz 12, 3 LXX) ¹⁹.

60 Lud pochodzący od Abrahama będzie powiernikiem obietnicy danej patriarchom, ludem wybranym ²⁰, wezwanym, by pewnego dnia przygotować zgromadzenie wszystkich dzieci Bożych w jedności Kościoła ²¹. Ten lud będzie korzeniem, na którym zostaną zaszczerpieni poganie stający się wierzącymi ²².

61 Patriarchowie i prorocy oraz inne postacie Starego Testamentu byli i zawsze będą czczeni jako święci we wszystkich tradycjach liturgicznych Kościoła.

Bóg formuje Izrael jako swój lud

62 Po patriarchach Bóg ukształtował Izrael jako swój lud, ocalając go z niewoli egipskiej. Zawiera z nim przymierze na Synaju i przez Mojżesza dał mu swoje Prawo, by uznał Go i służył Mu jako jednemu prawdziwemu i żywemu Bogu, opatrnościowemu Ojcu i sprawiedliwemu Sędziemu, oraz by oczekiwał obiecanego Zbawiciela ²³.

63 Izrael jest kapłańskim Ludem Bożym ²⁴, na którym "imię Pana zostało wezwane" (Pwt 28,10). Jest to lud tych, "do których przodków Pan Bóg przemawiał ²⁵, lud "starszych braci" w wierze Abrahama.

64 Przez proroków Bóg formuje swój lud w nadziei zbawienia, w oczekiwaniu nowego i wiecznego Przymierza przeznaczonego dla wszystkich ludzi ²⁶, Przymierza, które będzie wypisane w sercach ²⁷. Prorocy głoszą radykalne odkupienie Ludu Bożego, oczyszczenie ze wszystkich jego niewierności ²⁸, zbawienie, które obejmie wszystkie narody ²⁹. O tej nadziei będą świadczyć przede wszystkim ubodzy i pokorni Pana ³⁰. Żywą nadzieję zbawienia Izraela zachowały święte kobiety: Sara, Rebeka, Rachela, Miriam, Debora, Anna, Judyta i Estera. Najdoskonalszym obrazem tej nadziei jest Maryja ³¹.

III. Chrystus Jezus - "Pośrednik i Pełnia całego Objawienia" ³²

Bóg powiedział wszystko w swoim Słowie

65 "Wielokrotnie i na różne sposoby przemawiał niegdyś Bóg do ojców przez proroków, a w tych ostatecznych dniach przemówił do nas przez Syna" (Hbr 1, 1-2). Chrystus, Syn Boży, który stał się człowiekiem, jest jedynym, doskonałym i ostatecznym Słowem Ojca. W Nim powiedział On wszystko i nie będzie już innego słowa oprócz Niego. Obok wielu innych doskonale to wyraża św. Jan od Krzyża, komentując Hbr 1, 1-2:

Od kiedy Bóg dał nam swego Syna, który jest Jego jedynym Słowem, nie ma innych słów do dania nam. Przez to jedno Słowo powiedział nam wszystko naraz i nie ma już nic więcej do powiedzenia (...) To bowiem, o czym częściowo mówił dawniej przez proroków, wypowiedział już całkowicie w Nim dając nam Go całego, to jest swojego Syna. Jeśli więc dzisiaj ktoś chciałby Go jeszcze o coś pytać lub prosić o jakąś wizję lub objawienie, nie tylko postępowałyby nieroztropnie, lecz także obrażałyby Boga, nie mając oczu utkwionych jedynie w Chrystusa bądź szukając poza Nim innej rzeczy albo nowości ³³.

Nie będzie innego objawienia

66 "Chrześcijańska ekonomia zbawienia, jako nowe i ostateczne przymierze, nigdy nie przeminie i nie należy już więcej oczekiwać żadnego publicznego objawienia przed chwalebny ukazaniem się Pana naszego, Jezusa Chrystusa" ³⁴. Chociaż jednak Objawienie zostało już zakończone, to nie jest jeszcze całkowicie wyjaśnione; zadaniem wiary chrześcijańskiej w ciągu wieków będzie stopniowe wnikanie w jego znaczenie.

67 W historii zdarzały się tak zwane objawienia prywatne; niektóre z nich zostały uznane przez autorytet Kościoła. Nie należą one jednak do depozytu wiary. Ich rolą nie jest "ulepszanie"

czy "uzupełnianie" ostatecznego Objawienia Chrystusa, lecz pomoc w pełniejszym przeżywaniu go w jakiejś epoce historycznej. Zmysł wiary wiernych, kierowany przez Urząd Nauczycielski Kościoła, umie rozróżniać i przyjmować to, co w tych objawieniach stanowi autentyczne wezwanie Chrystusa lub świętych skierowane do Kościoła. Wiara chrześcijańska nie może przyjąć "objawień" zmierzających do przekroczenia czy poprawienia Objawienia, którego Chrystus jest wypełnieniem. Chodzi w tym wypadku o pewne religie niechrześcijańskie, a także o pewne ostatnio powstałe sekty, które opierają się na takich "objawieniach".

W skrócie

68 Bóg z miłości objawił się i udzielił człowiekowi. Przynosi w ten sposób ostateczną i przeobfitą odpowiedź na pytania, jakie stawia sobie człowiek o sens i cel swego życia.

69 Bóg objawił się człowiekowi, odsłaniając przed nim stopniowo swoją tajemnicę przez czyny i przez słowa.

70 Poza świadectwem, jakie Bóg daje o sobie w rzeczach stworzonych, objawił On siebie samego naszym pierwszym rodzicom. Mówił do nich, a po upadku obiecał im zbawienie ³⁵ i ofiarował swoje przymierze.

71 Bóg zawarł wieczne przymierze z Noem i wszystkimi istotami żyjącymi ³⁶. Będzie ono trwało, dopóki trwa świat.

72 Bóg wybrał Abrahama i zawarł przymierze z nim i jego potomstwem. Uformował z niego swój lud, któremu przez Mojżesza objawił swoje Prawo. Przez proroków przygotowywał ten lud na przyjęcie zbawienia przeznaczonego dla całego rodzaju ludzkiego.

73 Bóg objawił się w pełni, posyłając swego Syna, w którym ustanowił wieczne Przymierze. Jest On ostatecznym Słowem Ojca; nie będzie już po Nim innego objawienia.

Artykuł drugi

PRZEKAZYWANIE OBJAWIENIA BOŻEGO

74 Bóg "pragnie, by wszyscy ludzie zostali zbawieni i doszli do poznania prawdy" (1 Tm 2, 4), czyli Chrystusa Jezusa ³⁷. Jest więc konieczne, by Chrystus był głoszony wszystkim narodom i wszystkim ludziom, i by w ten sposób Objawienie docierało aż na krańce świata.

Bóg najlaskawiej postanowił, aby to, co dla zbawienia wszystkich narodów objawił, pozostało na zawsze zachowane w całości i przekazywane było wszystkim pokoleniom ³⁸.

I. Tradycja apostołska

75 "Chrystus Pan, w którym całe Objawienie Boga najwyższego znajduje swe dopełnienie, polecił Apostołom, by Ewangelię przyobiecana przedtem przez Proroków, którą sam wypełnił i ustami własnymi obwieścił, głosili wszystkim, jako źródło wszelkiej prawdy zbawiennej i normy moralnej, przekazując im dary Boże" ³⁹.

Przepowiadanie apostołskie...

76 Przekazywanie Ewangelii, zgodnie z nakazem Pana, dokonuje się dwoma sposobami: *Ustnie*: za pośrednictwem "Apostołów, którzy nauczaniem ustnym, przykładami i instytucjami przekazali to, co otrzymali z ust Chrystusa, z Jego zachowania się i czynów, albo czego nauczyli się od Ducha Świętego"; *Pisemnie*: "przez tych Apostołów i mężów apostołskich, którzy wspierani natchnieniem tegoż Ducha Świętego, na piśmie utrwaliли wieść o zbawieniu" ⁴⁰.

...kontynuowane przez sukcesję apostołską

77 "Aby Ewangelia była zawsze w swej całości i żywotności w Kościele zachowywana, zostawili apostołowie biskupów jako następców swoich «przekazując im swoje stanowisko nauczycielskie» ⁴¹. Rzeczywiście, "nauczanie apostołskie, które w szczególny sposób wyrażone jest w księgach natchnionych, miało być zachowane w ciągłym następstwie aż do czasów ostatecznych" ⁴².

78 To żywe przekazywanie, wypełniane w Duchu Świętym, jest nazywane Tradycją w odróżnieniu od Pisma świętego, z którym jednak jest ściśle powiązane. Przez Tradycję "Kościół w swej nauce, w swym życiu i kulcie uwiecznia i przekazuje wszystkim pokoleniom to wszystko, czym on jest, i to wszystko, w co wierzy" ⁴³. "Wypowiedzi Ojców świętych świadczą o obecności tej życiodajnej Tradycji, której bogactwa przelewają się w działalność i życie wierzącego i modlącego się Kościoła" ⁴⁴.

79 W ten sposób udzielanie się Ojca, którego dokonał On przez swoje Słowo w Duchu Świętym, pozostaje obecne i aktywne w Kościele: "Bóg, który niegdyś przemówił, rozmawia bez przerwy z Oblubienicą swego Syna ukochanego, a Duch Święty, przez którego żywy głos Ewangelii rozbrzmiewa w Kościele, a przez Kościół w świecie, wprowadza wiernych we wszelką prawdę oraz sprawia, że słowo Chrystusowe obficie w nich mieszka" ⁴⁵.

II. Relacja między Tradycją i Pismem świętym

Wspólne źródło...

80 "Tradycja święta i Pismo święte ściśle się z sobą łączą i komunikują... wypływając z tego samego źródła Bożego, zrastają się jakoś w jedno i zdążają do tego samego celu ⁴⁶. Tradycja i Pismo święte uobecniają i ożywiają w Kościele misterium Chrystusa, który obiecał pozostać ze swoimi "przez wszystkie dni, aż do skończenia świata" (Mt 28, 20).

...dwóch różnych sposobów przekazywania

81 "*Pismo święte* jest mową Bożą, utrwaloną pod natchnieniem Ducha Świętego na piśmie. *Święta Tradycja* słowo Boże przez Chrystusa Pana i Ducha Świętego powierzone Apostołom przekazuje w całości ich następcom, by oświeceni Duchem Prawdy, wiernie je w swym nauczaniu zachowywali, wyjaśniali i rozpowszechniali".

82 Wynika z tego, że Kościół, któremu zostało powierzone przekazywanie i interpretowanie Objawienia, "osiąga pewność swoją co do wszystkich spraw objawionych nie przez samo Pismo święte. Toteż obydwójce należy z równym uczuciem czci i poważania przyjmować i mieć w poszanowaniu ⁴⁷

Tradycja apostołowska i tradycje eklezjalne

83 Tradycja apostołowska, o której tu mówimy, pochodzi od Apostołów i przekazuje to, co oni otrzymali z nauczania i przykładu Jezusa, oraz to, czego nauczył ich Duch Święty. Pierwsze pokolenie chrześcijan nie miało jeszcze spisanego Nowego Testamentu; sam Nowy Testament poświadcza więc proces żywej Tradycji.

Od Tradycji apostołowskiej należy odróżnić "tradycje" teologiczne, dyscyplinarne, liturgiczne i pobożnościowe, jakie uformowały się w ciągu wieków w Kościołach lokalnych. Stanowią one szczególne formy, przez które wielka Tradycja wyraża się stosownie do różnych miejsc i różnych czasów. W jej świetle mogą one być podtrzymywane, modyfikowane lub nawet odrzucane pod przewodnictwem Urzędu Nauczycielskiego Kościoła.

III. Interpretacja depozytu wiary

Depozyt wiary powierzony całemu Kościołowi

84 "Święty depozyt ⁴⁸ wiary (*depositum fidei*), zawarty w świętej Tradycji i Piśmie świętym, został powierzony przez Apostołów wspólnocie Kościoła. "Na nim polegając, cały lud święty zjednoczony ze swymi pasterzami trwa stale w nauce Apostołów, we wspólnocie braterskiej, w łamaniu chleba i w modlitwach, tak iż szczególna zaznacza się jednomyślność przełożonych i wiernych w zachowywaniu przekazanej wiary, w praktykowaniu jej i wyznawaniu ⁴⁹.

Urząd Nauczycielski Kościoła

85 "Zadanie autentycznej interpretacji słowa Bożego, spisanego czy przekazanego przez Tradycję, powierzone zostało samemu tylko żywemu Urzędowi Nauczycielskiemu Kościoła,

który autorytatywnie działa w imieniu Jezusa Chrystusa ⁵⁰, to znaczy biskupom w komunii z następcą Piotra, Biskupem Rzymu.

86 "Urząd ten Nauczycielski nie jest ponad słowem Bożym, lecz jemu służy, nauczając tylko tego, co zostało przekazane. Z rozkazu Bożego i przy pomocy Ducha Świętego słucha on pobożnie słowa Bożego, święcie go strzeże i wiernie wyjaśnia. I wszystko, co podaje do wierzenia jako objawione przez Boga, czerpie z tego jednego depozytu wiary" ⁵¹.

87 Pamiętając o słowach Chrystusa skierowanych do Apostołów: "Kto was słucha, Mnie słucha" (Łk 10, 16) ⁵², wierni z uległością przyjmują nauczanie i wskazania, które są im przekazywane w różnych formach przez ich pasterzy.

Dogmaty wiary

88 Urząd Nauczycielski Kościoła w pełni angażuje władzę otrzymaną od Chrystusa, gdy definiuje dogmaty, to znaczy, gdy w formie zobowiązującej lud chrześcijański do nieodwołalnego przyłgnięcia przez wiarę przedkłada prawdy zawarte w Objawieniu Bożym lub kiedy proponuje w sposób definitywny prawdy, mające z nim konieczny związek.

89 Między naszym życiem duchowym i dogmatami istnieje organiczna więź. Dogmaty są światłem na drodze naszej wiary; oświecają ją i nadają jej pewność. I na odwrót, jeśli nasze życie jest prawe, to nasz rozum i nasze serce są otwarte na przyjęcie światła dogmatów wiary ⁵³.

90 Wzajemne związki i spójność dogmatów można odnaleźć w całości Objawienia tajemnicy Chrystusa ⁵⁴. Trzeba bowiem pamiętać, że "różnorodność ich związków z podstawami wiary chrześcijańskiej wyznacza porządek, czyli «hierarchię» prawd nauki katolickiej" ⁵⁵.

Nadprzyrodzony zmysł wiary

91 Wszyscy wierni uczestniczą w zrozumieniu i przekazywaniu prawdy objawionej. Otrzymali oni namaszczenie od Ducha Świętego, który ich poucza ⁵⁶ i prowadzi do całej prawdy ⁵⁷.

92 "Ogół wiernych... nie może zbłądzić w wierze i tę szczególną swoją właściwość ujawnia przez nadprzyrodzony zmysł wiary całego ludu, gdy «poczynając od biskupów aż po ostatniego z wiernych świeckich» ujawnia on swą powszechną zgodność w sprawach wiary i obyczajów" ⁵⁸.

93 "Dzięki owemu zmysłowi wiary, wzbudzonemu i podtrzymywanemu przez Ducha Prawdy, Lud Boży pod przewodem świętego Urzędu Nauczycielskiego... niezachwianie trwa przy wierze raz podanej świętym; wnika w nią głębiej z pomocą słusznego osądu i w sposób pewniejszy stosuje ją w życiu" ⁵⁹.

Wzrost w rozumieniu wiary

94 Dzięki pomocy Ducha Świętego w życiu Kościoła może wzrastać rozumienie zarówno rzeczywistości, jak też słów depozytu wiary:

- przez "kontemplację oraz dociekanie wiernych, którzy rozważają je w swoim sercu" ⁶⁰, szczególnie przez "dociekania teologiczne, które zmierzają do coraz głębszego poznania prawdy objawionej" ⁶¹;
- przez głębokie rozumienie "spraw duchowych", których doświadczają wierzący ⁶²; *Divina eloquia cum legente crescunt* - "Słowa Boże wzrastają wraz z tym, kto je czyta" ⁶³;
- przez "nauczanie tych, którzy wraz z sukcesją biskupią otrzymali niezawodny charyzmat prawdy" ⁶⁴.

95 "Jasne więc jest, że święta Tradycja, Pismo święte i Urząd Nauczycielski Kościoła, wedle najmądrzejszego postanowienia Bożego, tak ściśle ze sobą się łączą i zespalają, że jedno bez pozostałych nie może istnieć, a wszystkie te czynniki razem, każdy na swój sposób, pod natchnieniem jednego Ducha Świętego przyczyniają się skutecznie do zbawienia dusz" ⁶⁵.

W skrócie

96 *To, co Chrystus powierzył Apostołom, przekazali oni przez swoje przepowiadanie i pisma, pod natchnieniem Ducha Świętego, wszystkim pokoleniom, aż do chwalebного powrotu Chrystusa.*

97 *"Święta Tradycja i Pismo święte stanowią jeden święty depozyt słowa Bożego" ⁶⁶, w którym - jak w zwierciadle - Kościół pielgrzymujący kontempluje Boga, źródło wszystkich swoich bogactw.*

98 *"Kościół w swojej nauce, w swoim życiu i kulcie uwiecznia i przekazuje wszystkim pokoleniom to wszystko, czym on jest, i to wszystko, w co wierzy" ⁶⁷.*

99 *Dzięki nadprzyrodzonemu zmysłowi wiary cały Lud Boży nieustannie przyjmuje dar Objawienia Bożego, wnika w nie coraz głębiej i coraz pełniej nim żyje.*

100 *Zadanie autentycznej interpretacji słowa Bożego zostało powierzone samemu Urzędowi Nauczycielskiemu Kościoła, papieżowi i biskupom pozostającym w komunii z nim.*

1 Por. Sobór Watykański I: DS 3015.

2 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 2.

3 Por. Ef 1, 4-5.

4 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 2.

5 Św. Ireneusz, Adversus haereses, III, 20, 2; por. na przykład III, 17,1; IV, 12, 4; IV, 21, 3.

6 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 3.

7 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 3.

8 Mszał Rzymski, IV Modlitwa eucharystyczna.

9 Por. Rdz 9, 9.

10 Por. Rdz 10, 20-31.

11 por. Dz 17, 26-27.

12 Por. Pwt 4,19; Pwt 32, 8 LXX.

13 Por. Mdr 10, 5.

14 Jednak z powodu grzechu

15 Por. Rdz 1, 18-25.

16 Por. Łk 21, 24.

17 Por. Rdz 14, 18.

18 Por. Hbr 7, 3.

19 Por. Ga 3, 8.

- 20 Por. Rdz. 11, 28.
- 21 Por. J 11, 52; 10, 16.
- 22 Por. Rz 11, 17-18. 24.
- 23 Por. Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 3.
- 24 Por. Wj 19, 6.
- 25 Mszał Rzymski, Wielki Piątek: Modlitwa powszechna VI.
- 26 Por. Iz 2, 2-4.
- 27 Por. Jr 31, 31-34; Hbr 10, 16.
- 28 Por. Ez 36.
- 29 Por. Iz 49, 5-6; 53,11.
- 30 Por. So 2, 3.
- 31 Por. Łk 1, 38.
- 32 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 2.
- 33 Św. Jan od Krzyża, Subida del monte Carmelo, II, 22; por. Liturgia Godzin, I, Godzina czytań z poniedziałku drugiego tygodnia Adwentu.
- 34 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 4.
- 35 Por. Rdz 3, 15
- 36 Por. Rdz 9, 16
- 37 Por. J 14, 6.
- 38 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 7.
- 39 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 7.
- 40 Tamże.
- 41 Tamże.
- 42 Tamże, 8.
- 43 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 8
- 44 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 8.
- 45 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 8
- 46 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 9.
- 47 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 9.
- 48 Por. 1 Tm 6, 20; 2 Tm 1, 12-14.
- 49 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 10.
- 50 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 10.
- 51 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 10.
- 52 Por. Sobór Watykański II, konst. Lumen gentium, 20.

- 53 Por. J 8, 31-32.
- 54 Por. Sobór Watykański I: DS 3016: Inexus mysteriorum/I; Sobór Watykański II, konst. Lumen gentium/I, 25.
- 55 Por. Sobór Watykański II, dekret Unitatis redintegratio, 11.
- 56 Por. 1 J 2, 20. 27.
- 57 Por. J 16, 13.
- 58 Sobór Watykański II, konst. Lumen gentium, 12.
- 59 Sobór Watykański II, konst. Lumen gentium, 12.
- 60 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 8.
- 61 Sobór Watykański II, konst. Gaudium et spes, 62; por. 44; konst. Dei verbum, 23, 24; dekret Unitatis redintegratio, 4.
- 62 Por. Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 8.
- 63 Św. Grzegorz Wielki, Homilia in Ezechielem, 1, 7, 8: PL 76, 843 D.
- 64 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 8.
- 65 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 10.
- 66 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 10.I
- 67 Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 8.I

PYTANIA DO REFLEKSJI

1. Dlaczego rozum nie wystarczy człowiekowi? (50)
2. Po co się Bóg objawia? (51-52)
3. Czy znasz przykład jakieś prawdy, do której dorosłeś (-aś)? (53)
4. Jakie były etapy Twojego dorastania w wierze? (54-64)
  1. Jakie słowa lub wydarzenia z Twojego życia są znakiem Bożego działania?
  2. Kto najczęściej mówi Ci o Bogu? (65)
  3. Co myślisz o objawieniach prywatnych? (66-67)
  4. Czego Bóg pragnie dla Ciebie? (74)
  5. Który z apostołów jest Ci najbliższy? (75-76)
  6. Jakie mogą być zarzuty wobec sukcesji apostoelskiej? (77-79)
  7. Który z Ojców Kościoła, świętych Kościoła jest Ci najbliższy?
  8. Komu najbardziej wierzysz z rodziny, jeśli chodzi o opowiadania z przeszłości?
  9. Czy potrafisz ufać? Komu? W czym? Dlaczego tak/nie?
  10. Co Ci przeszkadza w zaufaniu Kościołowi jako przekazicielowi prawdy?
  11. Czy wierzysz, że biskupi i papież są odpowiedzialni za przekaz prawdy? (84)
  12. Co Ci przeszkadza w wierze, że biskupi w łączności z papieżem wiernie przekazują prawdę? (85-86)
13. W jakich sprawach masz trudności w słuchaniu biskupów? (87)
14. Który dogmat wiary jest dla Ciebie najtrudniejszy? (88-90)
15. Przez co wzrasta Twoja wiara? (94)